

Лубенченко О.Е.

ОСОБЛИВОСТІ АУДИТОРСЬКОЇ ПЕРЕВІРКИ ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ, ЯКА ОБЛІКОВУЄТЬСЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

В статті розглянута проблема обліку і аудиту дебіторської і кредиторської заборгованості, що відображена у фінансовій звітності за міжнародними стандартами. Визначено, що окрема перевірка дебіторської і кредиторської заборгованості не є аудитом, а є завданням з виконання узгоджених процедур. Досліджені особливості міжнародних стандартів бухгалтерського обліку МСБО 36 «Зменшення корисності активів» і МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» та визначені шляхи врахування цих особливостей зовнішнім аудитором. Послідовне та ретельне виконання вимог МСБО забезпечить аудитору можливість зібрати інформацію про дійсний стан дебіторської та кредиторської заборгованості, надає змогу представити користувачу аудиторського звіту достовірні дані для прийняття управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: фінансова звітність, аудит, завдання з виконання узгоджених процедур, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Постановка проблеми. За вимогами Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» все більше вітчизняних підприємств складає фінансову звітність за міжнародними стандартами, а це вимагає від аудитора досконалого знання таких стандартів. Аудитор перевіряє не лише фінансову звітність, складену за міжнародними стандартами, в повному обсязі, а й окремі її статті, угоди, господарські операції. Перевірка окремих статей звіту про фінансовий стан (балансу), звіту про прибутки та збитки, звіту про рух грошових коштів, звіту про зміни у власному капіталі, окремих складових фінансової звітності не є аудитом, а є супутніми аудиторськими послугами. Перевіряючи, наприклад стан дебіторської або кредиторської заборгованості, стан виконання договірних угод, стан обліку основних засобів, запасів, аудитор вдається до виконання завдання з узгоджених процедур стосовно фінансової інформації і при перевірці керується МССП 4400 «Завдання з виконання узгоджених процедур» і має бути обізнаним щодо обліку операцій і звітування за міжнародними стандартами. Загальновідомо, що в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО) немає окремого аналогу українським стандартам П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» і П(С)БО 11 «Зобов'язання», тому вітчизняні бухгалтери і аудитори мають розглянути міжнародні стандарти і визначити, які саме слід застосовувати в тому чи іншому випадках, щоб надати достовірну інформацію користувачу фінансової звітності [1,2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми аудиту фінансової звітності досліджували вітчизняні вчені Бутинець Ф.Ф., Пушкар М.С., Редько О.Ю., Проскуріна Н.М., Каменська Т.О., Костирко Р.О., та інші. Але сучасні вимоги до бухгалтерського обліку і фінансової звітності, зокрема звітування вітчизняних підприємств за міжнародними стандартами, потребують подальших досліджень і впровадження їх в практику обліку і аудиту.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження питань, які має розв'язати аудитор при перевірці дебіторської і кредиторської заборгованості, що відображена у фінансовій звітності, складеній за міжнародними стандартами.

Опис основного матеріалу дослідження.

Розглянемо, що має враховувати аудитор при перевірці наявної дебіторської або кредиторської заборгованості, що відображена у фінансовій звітності, складеній у відповідності до міжнародних стандартів фінансової звітності, на які питання звернути особливу увагу. В першу чергу слід визначити, які міжнародні стандарти пояснюють особливості обліку дебіторської і кредиторської заборгованостей. Це МСБО 36 «Зменшення корисності активів» і МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [3,4]. Такі особливості мають бути визначені в наказі про облікову політику підприємства. У відповідності до МСБО 39 і дебіторська і кредиторська заборгованість є фінансовим інструментом. Фінансовий інструмент – це будь-який договір, у результаті якого одночасно виникають фінансовий актив одного підприємства і фінансове зобов'язання або пайовий інструмент у іншого. Пайовий інструмент – це будь-який договір, що підтверджує право на частку активів

підприємства за винятком всіх його зобов'язань (найпоширеніший приклад – акції). МСБО 39 пояснює що є фінансовим активом: грошові кошти; договірне право на отримання грошових коштів або іншого фінансового активу від іншого підприємства; договірне право на обмін фінансових інструментів з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; пайовий інструмент іншого підприємства.

Валюта (грошові кошти) є фінансовим активом, оскільки вона являє собою засіб обміну і, таким чином, є основою, на підставі якої всі

операції оцінюються і представляються у фінансовій звітності.

Фінансове зобов'язання – це будь-яке зобов'язання за договором: надати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; або обміняти фінансові інструменти з іншим підприємством на потенційно невідповідних умовах.

Приклади фінансових активів і зобов'язань у відповідності до МСБО представлені і табл. 1. Наведені приклади не є вичерпними.

Таблиця 1

Фінансові активи і фінансові зобов'язання [4]

№	Фінансові активи, що передбачають право отримання по договору грошових коштів	Фінансові зобов'язання, що передбачають зобов'язання по договору сплатити грошові кошти в майбутньому
1	Дебіторська заборгованість за торговими операціями	Кредиторська заборгованість за торговими операціями
2	Векселі одержані	Векселі видані
3	Заборгованість за позиками до отримання	Заборгованість за позиками до сплати
4	Суми боргу за облігаціями до отримання	Суми боргу за облігаціями до сплати

Слід зауважити які активи і зобов'язання не фінансовими. Не є фінансовими активами запаси, основні засоби, орендовані активи, а також нематеріальні активи, такі як патенти і торговельні марки, капітальне будівництво, тощо. Контроль за такими активами створює можливість забезпечувати надходження грошових коштів або інших активів, але він не призводить до виникнення дійсного права на отримання грошових коштів або інших фінансових активів. Активи, аналогічні авансованим витратам, майбутня економічна вигода від яких полягає в отриманні товарів або

послуг, на відміну від права на отримання грошових коштів або іншого фінансового активу, також фінансовими активами не являються: аванси і передплати за товари, роботи, послуги. Аналогічно, такі статті, як доходи майбутніх періодів і більшість гарантійних зобов'язань не є фінансовими зобов'язаннями, оскільки ймовірний відтік пов'язаних з ними економічних вигід полягає в наданні товарів та послуг, а не грошових коштів або іншого фінансового активу. При оцінці фінансових активів і зобов'язань використовують наступні визначення, що представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Визначення, що застосовуються в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку при оцінці фінансових активів і зобов'язань [4]

№	Визначення	Сутність визначення
1	2	3
1	Справедлива вартість	Сума грошових коштів, достатня для придбання активу або погашення зобов'язання при здійсненні угоди між добре обізнаними, бажаними здійснити таку операцію, незалежними один від одного сторонами.
2	Ринкова вартість	Сума грошових коштів, яка може бути отримана під час реалізації або повинна бути оплачена при придбанні фінансового інструменту на активному ринку.
3	Амортизаційна вартість	Величина, за якою оцінюється фінансовий актив або фінансове зобов'язання при первісному визнанні, мінус виплати основної суми боргу, плюс або мінус накопичена амортизація, яка розрахована на основі ефективної ставки відсотка (також різниця між вказаною первісною величиною і сумою, яка підлягає погашенню), за вирахуванням будь-яких сум (прямо або шляхом створення оціночного резерву), обумовлених знеціненням або безнадією стягнення боргу.
4	Метод ефективної ставки відсотка	Метод розрахунку амортизації з використанням ефективної ставки відсотка фінансового активу або фінансового зобов'язання.

1	2	3
5	Ефективна ставка відсотка	Ставка, яка застосовується при точному дисконтуванні очікуваної суми майбутніх грошових платежів до настання строку платежу або очікуваної дати перегляду ставки до поточної чистої балансової вартості фінансового активу або фінансового зобов'язання. У розрахунок включаються всі винагороди і інші суми, оплачені або отримані сторонами договору.

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» класифікує фінансові активи в залежності від мети кінцевого призначення, що представлено на рис.1.

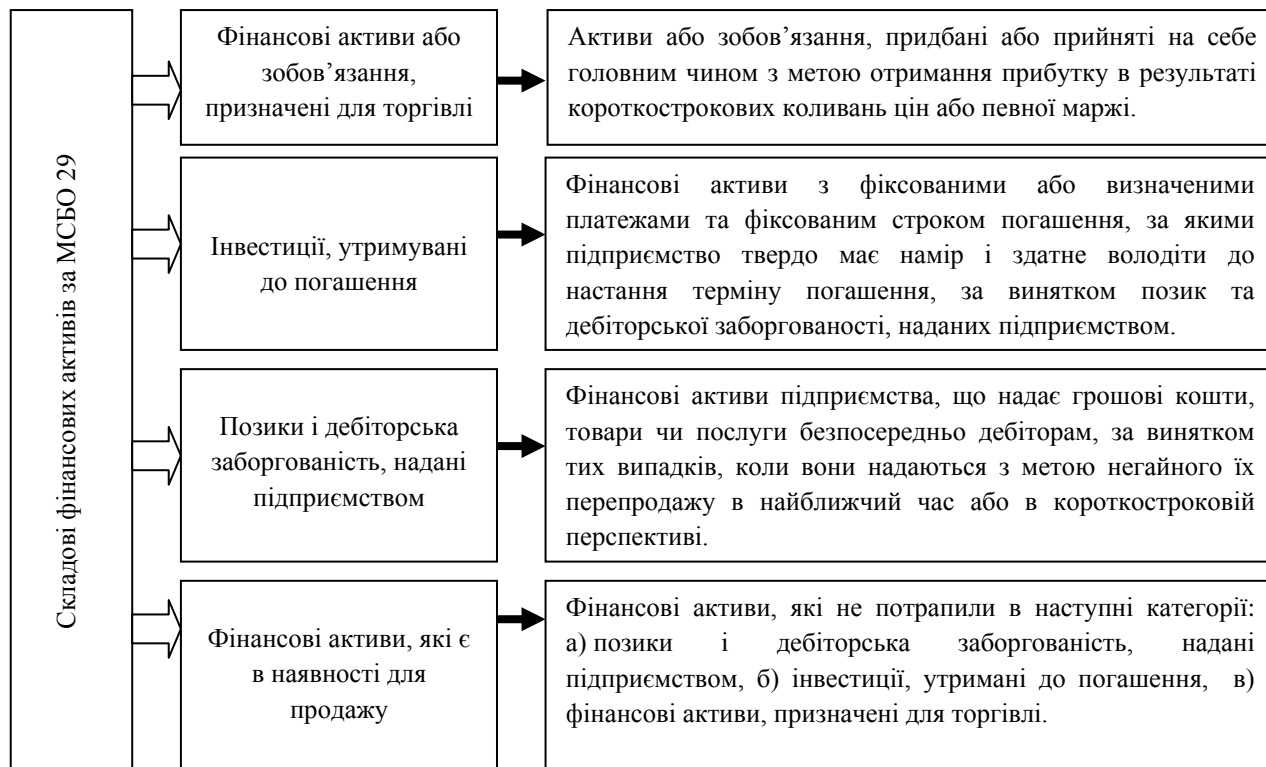

Рис.1 Класифікація фінансових активів за МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінки»*

* Складено автором на підставі [4]

Первісне визнання у відповідності до МСБО зводиться до наступного: підприємству слід визнавати фінансовий актив або фінансове зобов'язання у балансі тоді і тільки тоді, коли воно стає стороною за договором відносно фінансового інструмента. При первісному визнанні фінансового активу або фінансового зобов'язання підприємству слід оцінити його за фактичними витратами, тобто за справедливою вартістю, внесеного (у випадку активу) або отриманого (у випадку зобов'язання) за нього відшкодування. Витрати по закінченню угоди включаються у первісну оцінку усіх фінансових активів та зобов'язань. Справедлива вартість внесеного або отриманого відшкодування зазвичай залежить від ціни даної угоди або інших ринкових цін. У випадку, якщо ринкові ціни неможливо визначити з достатнім ступенем достовірності, то справедлива вартість відшкодування розраховується як сума усіх

майбутніх платежів або надходження грошових коштів, дисконтована (якщо це суттєво змінює отримані результати) з використанням переважаючої ринкової ставки відсотку для аналогічних операцій. У вітчизняній практиці, якщо не йдеться про пов'язані сторони, справедлива (ринкова) вартість є вартістю договору. Подальша оцінка фінансових активів залежить від класифікації об'єкта:

- призначені для торгівлі активи, а також активи, які існують в наявності для продажу, оцінюються за справедливою вартістю;
- позики та дебіторська заборгованість, а також інвестиції, утримані до погашення, відображаються амортизаційною вартістю.

Активи, які не мають фіксованого строку погашення, необхідно оцінювати за фактичними витратами. Всі фінансові активи на дату балансу підлягають тесту на знецінення. Знецінення фінансового активу виникає у тому випадку,

якщо його балансова вартість більше його оціненої відшкодованої суми. Станом на кожну звітну дату підприємству слід оцінити наявність об'єктивних даних, які свідчать про можливе знецінення фінансового активу або групи активів. При наявності таких даних підприємству

необхідно розрахувати відшкодовану суму активу або групи активів і визнати в балансі збиток від знецінення. Об'єктивні дані, які свідчать про знецінення фінансового активу або групи активів, представлені на рис. 2.

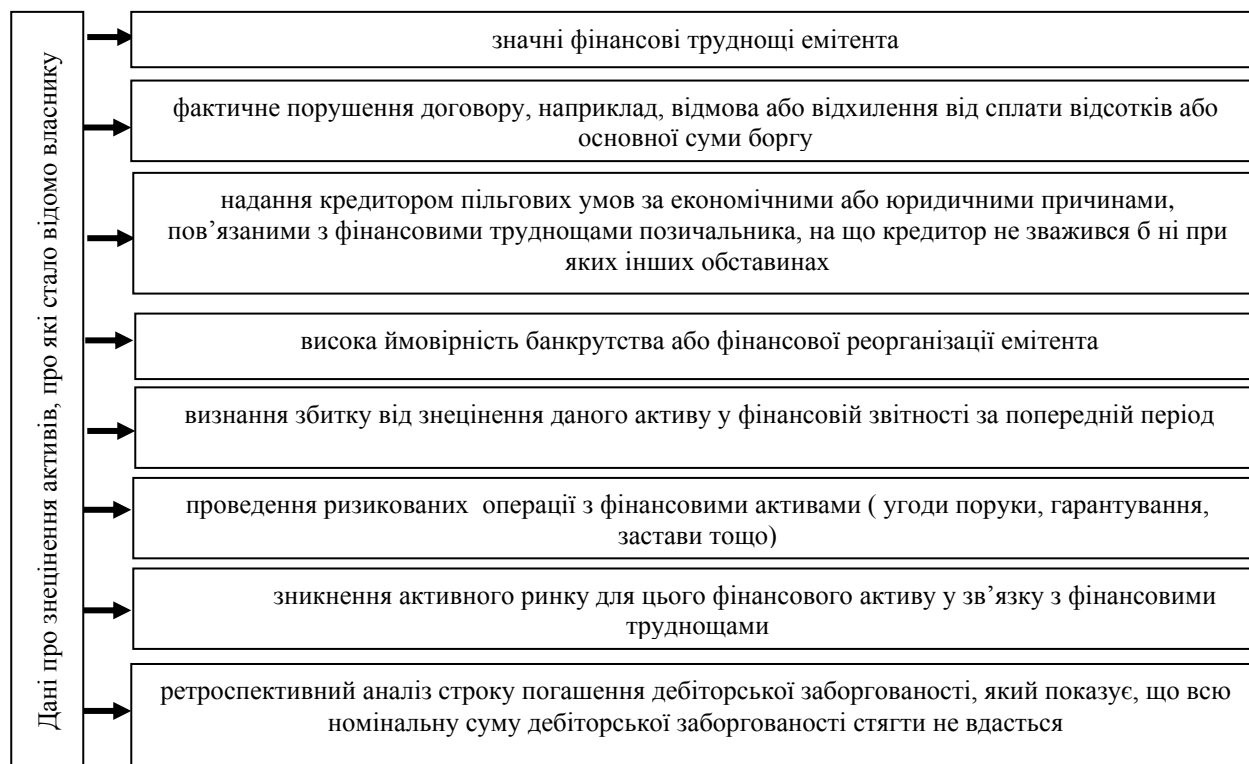

Рис. 2 Об'єктивні дані про знецінення активів, про які стало відомо власнику активів*

* Складено автором на підставі систематизації даних [3,4]

Після первісного визнання в балансі підприємству також слід оцінити зобов'язання, призначені для торгівлі, і зобов'язання щодо похідних інструментів за справедливою вартістю. Всі інші (не торгівельні) фінансові зобов'язання враховуються за амортизованою вартістю.

Для кожного класу фінансових активів і зобов'язань підприємству слід розкривати облікову політику і прийняті методи обліку, які включають:

- критерії, що застосовуються для визнання фінансових активів та фінансових зобов'язань у балансі;
- концепцію оцінки, застосовану при первинному та подальшому визнанні;
- основу, за якою визнаються та оцінюються дохід та збитки від фінансових активів і зобов'язань.

Додатково рекомендується показувати аналіз використання фінансових інструментів, тобто для яких цілей діяльності використовуються, і які ризики з цим пов'язані.

Як свідчать проведений вище аналіз вимог міжнародних стандартів щодо дебіторської і кредиторської заборгованості, існує значна

кількість відмінностей від вітчизняних стандартів, значні складнощі у визначенні справедливої, ринкової, амортизованої вартості дебіторської і кредиторської заборгованості. Таким чином, аудитор при перевірці наявності дебіторської та кредиторської заборгованості міжнародними стандартами бухгалтерського обліку: має дотримуватися наступних правил:

- класифікувати дебіторську і кредиторську заборгованість у відповідності до МСБО 39;
- визнати та оцінити дебіторську і кредиторську заборгованість в момент здійснення господарської операції у відповідності до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і обраної облікової політики (тест на первісне визнання);
- після первісного визнання на дату балансу провести тест оцінки дебіторської і кредиторської заборгованості в залежності від класифікації об'єкта (або за справедливою вартістю, або за амортизованою вартістю);
- провести тест на знецінення дебіторської заборгованості в залежності від об'єктивних даних;

- отримати зовнішні підтвердження від контрагентів про наявність дебіторської і кредиторської заборгованості;

- дослідити інформацію про стан дебіторської і кредиторської заборгованості у примітках до фінансової звітності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Обліковий персонал підприємств при формуванні інформації про дебіторську і кредиторську заборгованість в обліку і фінансовій звітності має враховувати вимоги міжнародних стандартів. Такі вимоги зазвичай відображаються в обліковій політиці. Аудитор при перевірці дебіторської і кредиторської заборгованості вивчає облікову політику підприємства, досліджує її відповідність міжнародним стандартам. В наступному – проводить аудиторські процедури оцінки дебіторської і кредиторської заборгованості, тест

на знецінення дебіторської заборгованості на дату балансу, надсилає зовнішні запити контрагентам. Послідовне та ретельне виконання наведених вище кроків забезпечить аудитору уявлення про дійсний стан речей щодо заборгованостей, відображених у балансі підприємства, надасть змогу представити користувачу аудиторського звіту достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень. Подальші дослідження процесу аудиторської перевірки дебіторської і кредиторської заборгованості, що обліковується за міжнародними стандартами, мають проводитися у напрямку розробки та удосконалення внутрішньофірмових стандартів аудиторської фірми з урахуванням специфіки міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і міжнародних стандартів фінансової звітності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 36 «Зменшення корисності активів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_047
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015

REFERENCES

1. Polozhennya (standart) bukhgalterskogo obliku 10 «Debitorska zaborgovanist» [Regulation (standard) accounting 10 «Receivables»]. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> [in Ukrainian].
2. Polozhennya (standart) bukhgalterskogoobliku 11 «Zobovyazannya» [Regulation (standard) accounting 11 «Commitments»]. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> [in Ukrainian].
3. Mizhnarodnyj standart finansovoyi zvitnosti 36 «Zmenschennya korysnosti aktyviv» [International financial reporting standard 36 «Impairment of assets»]. zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_047 [in Ukrainian].
4. Mizhnarodnyj standart finansovoyi zvitnosti 39 «Finansovi instrumenty: vyznannya ta ocinka» [International financial reporting standard 39 «Financial instruments: recognition and measurement»]. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015 [in Ukrainian].

Одержано 16.02.2016 р.